

5 nečakaných faktov o Slovenskom štáte, ktoré menia pohľad na naše dejiny

Vznik prvej Slovenskej republiky v marci 1939 dodnes vyvoláva vášnivé diskusie. Pre vtedajšiu generáciu išlo o vyvrcholenie emancipačných snáh, no historický pohľad odhaľuje, že táto „samostatnosť“ mala trpkú príchuť a mimoriadne vysokú cenovku.

Hoci sa krajina navonok pýšila atribútmi suverénneho štátu, v skutočnosti balansovala na hrane medzi snom o vlastnom osude a krutým diktátom nacistického Nemecka. Pozrime sa na päť faktov, ktoré ukazujú, že realita Slovenského štátu bola omnoho zložitejšia a mrazivejšia, než sa na prvý pohľad zdá.

1. Samostatnosť s „berátermi“ za chrbtom

Slovenská republika síce disponovala vlastným prezidentom a snemom, no jej suverenita bola v kľúčových otázkach len ilúziou. Nacistické Nemecko si zabezpečilo absolútnu kontrolu prostredníctvom nemeckého vyslanca a siete takzvaných „beráterov“ (poradcov). Títo nemeckí experti nepôsobili len v diplomatických kruhoch, ale boli nasadení na všetkých ministerstvách a v centrálnych úradoch. Ich úlohou bolo dohliadať, aby slovenské rozhodnutia – najmä v zahraničnej politike – do bodky kopírovali záujmy Tretej ríše.

Slovensko tak bolo v skutočnosti satelitným štátom, ktorého nitky sa ťahali priamo z Berlína.

2. Boj o moc: Umiernení verzus Radikáli

Vládnuca Hlinkova slovenská ľudová strana (HSĽS) nebola jednotným celkom. Vo vnútri prebiehal ostrý mocenský zápas o charakter štátu:

- Konzervatívne umiernené krídlo (Jozef Tiso): Usilovalo sa o istú mieru autonómie v rámci nemeckej sféry vplyvu. Nemci Tisa tolerovali najmä preto, že mal u obyvateľstva vysokú autoritu a dokázal v krajine udržať pokoj potrebný pre vojnové hospodárstvo.
- Radikálno-fašistické krídlo (Vojtech Tuka, Alexander Mach): Presadzovalo zavedenie presnej kópie nemeckého nacionálneho socializmu. Alexander Mach, ako minister vnútra a zároveň veliteľ Hlinkovej gardy, stelesňoval radikálnu silu, ktorá volala po čistkách a bezvýhradnej vernosti Hitlerovi.

Medailón: Vojtech Tuka (1880–1946) Slovenský politik a právnik, kľúčová postava radikálneho krídla HSĽS. Po zvolení J. Tisa za prezidenta sa stal predsedom vlády a neskôr aj ministrom zahraničných vecí. Bol hlavným motorom zavádzania nacistických metód na Slovensku. V roku 1946 ho Národný súd odsúdil na trest smrti za kolaboráciu a zločiny proti ľudskosti.

3. „Deravá totalita“ a jej mrazivý paradox

Pre politický systém Slovenského štátu sa v histórii vžil pojem „deravá totalita“. Na jednej strane stál režim postavený na diktatúre jednej strany, kde „Strana je národ a národ je Strana“. Tento princíp jasne ilustruje výrok Jozefa Tisa:

„Strana musí byť na čele, musí byť organizátorom celého verejno-spoločenského života. Strana je národ a národ je Strana. Národ cez Stranu hovorí, Strana namiesto národa rozmýšľa.“

Paradoxom však zostáva, že tento režim bol v porovnaní s inými satelitmi Nemecka voči svojim politickým oponentom miernejší – až do septembra 1944 nebol v štáte vykonaný ani jeden trest smrti. Táto „zhovieavosť“ však mala svoju odvrátenú tvár. Zatiaľ čo voči politickým odporcom bola totalita „deravá“, voči jednej skupine obyvateľstva sa prejavila v plnej, neludskej brutalite.

4. Systematické bezprávie: Židovský kódex

Táto „miernosť“ režimu sa končila tam, kde sa začínal rasový pôvod. V roku 1941 prijala vláda nariadenie známe ako Židovský kódex, čím sa spustil proces systematického zbavovania práv. Židia boli vylúčení zo škôl, nesmeli vykonávať svoje zamestnania, prišli o majetok v procese arizácie a boli vystahovaní z bytov. Na verejnosti museli povinne nosiť potupné označenie – žltú šesticípú hviezdu. Štátna propaganda pritom siahala po najhrubšom slovníku, čo dokazuje leták Hlinkovej gardy z roku 1940:

„Nás neobalamútia hlúpou frázou, že Žid je tiež človek. Židia sú zástupcami a agentmi diablov. Žid nie je výtvor Boží, ale diabolský, a preto Žid nie je človek, len ako človek vyzerá.“

5. Tragické čísla a nevypočutý apel rabínov

Dôsledky tejto ideológie boli katastrofálne. V roku 1942 slovenská vláda násilne deportovala do táborov smrti približne 58 000 Židov. Po okupácii Slovenska nemeckými vojskami v roku 1944 nasledovalo ďalších 13 000 občanov.

Ešte v marci 1942, v hodine dvanástej, adresovali židovskí rabíni prezidentovi Tisovi zúfalý list. Apelovali v ňom na jeho kresťanské svedomie a správne predpovedali, že deportácie znamenajú fyzickú záhubu:

„Veľkej časti židovstva na Slovensku hrozí deportácia do cudzej krajiny. Takáto deportácia vo vojne znamená záhubu. V tejto poslednej osudovej hodine apelujeme na Vaše kresťanské a ľudské svedomie, obraciame sa na Vás so zúfalou prosbou: uplatnite svoj vplyv a zamedzujte takýto spôsob záhuby ľudí.“

Tento apel, rovnako ako hlasy tisícov prenasledovaných, zostal nevypočutý.

Záver: Reflexia pre dnešok

Príbeh Slovenského štátu je mementom o tom, ako ľahko sa môže spoločnosť vzdať svojej morálnej integrity výmenou za sľuby národnej jednoty a poriadku. Keď štát prijme doktrínu, že „strana myslí za národ“, individuálne práva a ľudskosť sú prvé, ktoré padnú za obeť. Dnes, s odstupom desaťročí, pred nami stojí provokatívna otázka: Sme ako spoločnosť dostatočne ostrážití, aby sme rozpoznali moment, kedy sa v mene „národného záujmu“ začína ticho tolerovať bezprávie voči iným?